

tul Mesiáš je v nejstarších dokladech zřetelně vztažen na eschatologického vladaře (Řím 1,4) - proti K. Bergerovi, Die königlichen Messiastraditionen des Neuen Testaments, New Test. Stud. 20/1973-74, 1-44, srov. zde pozn. 10.

29 Popírá to zejména H. v. Campenhausen, Das Bekenntnis im Urchristentum, Zeitschr. f. d. neutest. Wiss. 63/1972, 210-253.

30 P. Pokorný, Der Gottessohn, 1971, 9.

31 Kelly (pozn. 1) kap. I/3.

32 H.-F. Weiss, Bekenntnis und Überlieferung im Neuen Testament, Theol. Literaturzeitung 99/1974, 321-330.

33 Tato studie je výtahem z jedné kapitoly mé chystané práce o christologii Nového zákona. Věcně souvisí s článkem o křtu, uvedeným v pozn. 5.

ZKUŠEBNÍ PÍSEMNÁ PRÁCE UTRAKVISTICKÉHO KNĚZE

Noemi Rejchrtová

Život české národní církve - okleštěné pokračovatelky husitství - trpěl mnoha podivnými paradoxy. K zvlášť citelným patřila skutečnost, že jí chyběla teologická fakulta. Paradox situace se projevoval v mnoha ohledech. Především na univerzitě samé. Nechyběly snahy zvýšit její přitažlivost v nerovném soupeřství s jejimi mladšími evropskými sousedkami. Ovšem už to, že dobytí Prahy Jiříkem z Kunštátu (1448) a odchod německých mistrů a studentů z ní vytvořily univerzitu výlučně národní, a že vyřešený rozkol šedesátých let 15. století ji vytiskl ráz výlučně kališnický, snahy o povznesení jejího významu nikterak neusnadňovalo.¹ Někdejší věhlas její teologie zašel na úbytě jak nedostatkem myslitelských či aspoň pedagogicky přitažlivých osobnosti, tak její úzkou vazbou na provoz církve. Utrakovci ovládnutá univerzita je sice od šedesátých let autoritou v řešení dogmatických a církevně-právních otázek, její vliv na církev stoupá, současně však od Lipan až k Bílé hoře zůstává jen "artistickou fakultou provinčního významu, jíž z doby slávy zbylo jen jméno".²

Napravit zahanující nedostatek se snažil už Jan Rokycana u vědomí, že dva či tři řádně vyškolení doktoři teologie by znamenali silný základ teologické fakulty. Ti však, které na vlastní útraty poslal na studia do Itálie, se vrátili sice

graduovaní, zato bojovní katolíci (Václav Kříženovský, Hilarius Litoměřický).³ Časově omezenou výpomocí byl příchod německého bohoslovce rokycanovské ražby Jana z Lübeku, který začal přednášky výkladem Sentencí Petra Lombarda.⁴

Naději, že utrakvistickému kněžskému dorostu se dostane nezbytné systematické výuky bohoslovecké, udržovala od padesátých let kolej, zřízená Matyášem Laudou z Chlumčan pro ty, "kteří by se chtěli učit v písmě, a kdyžby toho umění došli, aby od hodných biskupů světice se, slovo boží věrně vedli". Kolej žila zprvu pod ochranou Jiříka z Poděbrad a jeho synů, později pod správou direktorů (tuto funkce přebíral někdy utrakvistický administrátor).⁵ Přesto naděje zůstávala nesplněna a církev podobojí těžce nesla nezřídka oprávněný výsměch, mířený na nevzdělanost kněžstva.⁷

Obě instituce pevně na sebe vázané, univerzita i církev, hledely závažný nedostatek alespoň zčasti vyrovnat. V rámci artistické fakulty nepříliš soustavně. Ti z mistrů, kteří se sami studiem teologie zabývali, se občas uvolili přednášet. Ze zpráv letopisce vysvítá, že jedním z nich byl M. Martin z Počátek, v letech 1481, 1486 a 1490 děkan artistické fakulty, zároveň však farář v Týnském kostele, později u Štěpána Většího. Ten "v všední dny čítával kněžstvu, mistrům, bakalářům in sacra theologia".⁸ Podobnou zprávu čteme o bakaláři Antošovi, který jsa "zběhlý ve svatých písmích, kněžím sermony vykládal".⁹ Církevní správa se však snažila výuku poněkud usoustavit, zejména formou jakéhosi "postgraduálního" studia. Přidělovala tedy jak studenty, tak i mladé vysvěcené kněze péči zkušenějších a znalejších farářů.

Zkušební písemná práce, zachovaná ve Sborníku traktátů Jana Bechyňky, je ukázkou úrovňě teologického myšlení a exegetické práce jako výsledku svépomocné formy bohosloveckého studia utrakvistů.

Jde ovšem o práci svého druhu ojedinělou. Už literární historik Karel Sabina rozpoznal v Bechyňkově "ducha od obyčej-

ného způsobu psaní docela odpoutaného", a maléhal-li ná to, aby "literární dějepiscové čeští obzvláštní pozornost mu věnovali" a vydávali jeho spisy, zdůvodňoval svůj požadavek tím, že "obzvláštních literárních osobností se tenkráte neobjevilo u nás tak mnoho, aby se vzácní takoví jednotlivcové v davu spisovatelů českých ztrácti měli".¹⁰ Bechyňkova originalita je však nevýhodou, chceme-li postihnout obecnější prvky utrakvistické bohoslovecké výchovy. Poněvadž však jde o práci zkušební, na dané téma, můžeme předpokládat, že Bechyňkův svéráz, libující si v alegoriích, je pouze nádavkem podstatných rysů pozdně husitského bohosloví.

Sborník Bechyňkových traktátů je souhrnně datován kolem r. 1500. Spisek pro kněze Jakuba pochází z doby, kdy Jan Bechyňka už byl knězem u sv. Apolináře, ač ve vztahu k načeradskému faráři je nadále "discipulus".¹¹ Poněvadž se v traktátu zmíní o svém mládí,¹² a konečně i žákovský vztah ke knězi Jakubovi mluví pro to, že jde o spisek raný, z doby krátce po vysvěcení. Podle zprávy M. Matouše Kolína z Chotěřiny šlo o svěcení arménské, které nutno klást před rok 1470.¹³ Svou práci pro kněze Jakuba psal tedy nejspíš v sedmdesátých letech 15. století.

O načeradském faráři Jakubovi nevíme nic bližšího. Starobylé městečko Načerac (nesprávně Načeradec) poblíž Vlašimě bylo od válek husitských baštou utrakvismu, z níž vzešlo několik kališnických kněží. Farní kostel Petra a Pavla byl až do r. 1624 spravován utrakvistickými faráři.¹⁴

Jan Bechyňka, syn pražského krejčího, působil jako kaplan a farář u sv. Apolináře v Praze až do své smrti 5.11.1507. Jeho literární dílo (11 traktátů, 2 listy)¹⁵ charakterizují protiklady: sklon k mystice, současně bystrá vnímavost pro podrobnosti všedního života; protiřímské zaměření, zároveň však ideál snášelivosti; je silně ovlivněn Chelčickým, vystupuje ale jako odpůrce Jednoty bratrské; tihne k asketismu, projevuje ovšem zvláštní náklonnost k dětem a výrazné pedago-

gické snahy. Teologicky je orientován pražským křídlem husitské rokytovského typu. Má svérázné, bohaté a barvitě výrazivo, které svědčí o jeho nezkrotné fantasii.

Už název traktátu "Knězi Jakubovi dva sajry" svědčí pro originalitu zkoušeného mladého kněze Bechynky. Ačkoli vlastní téma, zadané načeradským farářem Jakubem, je zcela konvenční, a položení běžné katechismové otázky "o hříších smrtelných a božích přikázání" by mohlo vyvolat dojem, že svěřence podceňuje, přece nápad Jakubův poslat zkoušenemu jako inspiraci dva sýry - jeden chutný, druhý zkažený -, vypovídá o dobrém pedagogickém přístupu. Duchovní otec a učitel svého svěřence dobře zná, ví o jeho alegorizačních zálibách, projevuje na správném místě smysl pro humor a navíc i zavazující očekávání, že si žák se vším dobře poradí. Rozhodně se nezklamal.

Nejprávaznějším svědectvím o teologické úrovni zkoušeného je metodický přístup. Třebaže jde o práci tématickou, svou konvenčností vybízející k oblibenému moralizování, a třebaže řeč obrazu je Bechynkovi přímo pochoutkou, v této souvislosti navíc pedagogicky velmi účinnou, prokazuje svou věrnost tradici české reformace tím, že vychází z Písma. Vnitřní skladba celého traktátu je vlastně exegeticky průpravná příprava kázání.

Bechynkovou ctižádostí nepochyběně bylo dokázat duchovnímu otci dobrou znalost Písma i exegetickou zručnost. Citlivě volí text, který po částech vykládá: Job 10,10-15 a 20-22. Těžko volit lépe, dostal-li "thema, to je základ, aneb exemplář - dva sajry": "Rozpomen se, Páne, že jako mléko vydojl jsi mne a jako sajr jsi mě sýril."¹⁶

O správném pochopení oddílu, který nový překlad nadpisuje "Výčitky Vsemocnému", svědčí první položená otázka: je Bůh stvořitel "našimi hříchy vinen"?¹⁷ Zdánlivě oprávněnou výčit-

ku stvořiteli je možno podle Bechynkova výkladu dedukovat ze scholastické exegetické tradice augustinského pojetí, kde sám akt početí je hříchem. Bechynka takto cituje a vykládá Žalm 51,7.¹⁸ Protiaargumenty má dva. Jeden praktický a přísně logický: bez "syřště" (v době Jobově kyselé šťávy většinou jablečné, v době Bechynkově a podle jeho popisu zřejmě žaludečních šťáv telete či berana) nebylo by sýru, bez "hřichu sněti" (manželského soužití) "člověk by se nenarodil".¹⁹ Druhý vychází z pavlovského pojetí "přirozeného zákona", daného pohanům (Ř 2,14), který je v Bechynkově chápání stvořitelsky darovaným korektivem lidské sklonnosti k hřichu, ano přímo protiváhou onoho "početí v hřichu". Své naturálně optimistický výklad Pavla příznačně podpírá citátem z Gicrona, ostatně jediné mimobiblické autority, již užívá.²⁰

Jakkoli svérázně dokazuje Bechynka, že stvořitel "naší zlosti a zkázu vinen není",²¹ přece právě pochopení celostné a všelidské hříšnosti jako "zlosti a zkázy", které předsevílá pojednání o smrtelných hříších v jejich jednotlivých projevech, svědčí o správném rozpoznání. Smrtelné hřichy (jmenované v pořadí: lakovství, pýcha, smilství, hněv, obžerství, závist, lenost) přirovnává s obrazotvorností sobě vlastní zhoubnému působení červů v sýru.

Pozoruhodné porozumění jádra biblické zvěsti projevuje Bechynka, když vykládá jobovský příběh důsledně novozákoně. Poté, co jednotlivým projevům lidské zkaženosti věnoval pouze nezbytnou pozornost, vrací se k celostné lidské hříšnosti, aby tlumočil základní zvěst: "Pán Buoh člověka pro hřichy sobě nevoškliví." Na Jobově příkladu, který "červům se stříčka přezděl" (Job 17,14), dokládá centrální pavlovské "kde se byl rozmohl hřich, tu se rozmohla zase a přemohla milost buoží" (Ř 5,20).²²

Milost Boží předchází lidské aktivitě v zápasu s hřichem. Ze strany člověka, prolezlého hřichem jako sýr červy, je třeba pouze pravého pokání, jehož klasické složky, tra-

dované od patristiky přes scholastiku, Bechyněka přejímá a svérázně v obrazech vyjadřuje. Zpověď jako součást pokání uvádí na posledním místě, aniž by blíže určil, chápe-li ji ve smyslu táborském (sdíleném Petrem Chelčickým), či pražském.²⁴ Poněvadž jeho ostatní spisy vypovídají jednoznačně o učelivém vztahu k Chelčickému, můžeme předpokládat, že ve zkušební práci se ožehavému vyjádření k otázce zpovědi vyhnul úmyslně.²⁵

Jakkoli jeho úkolem bylo pojednat o smrtelných hříších a Božích přikázání, už v případě hříchů ukázal, že v zamýšlení nad Písmem chápe centrum zvěsti jinak než moralistně. Ještě patrnější je to v případě přikázání. Zákon desatera je mu – podobně jako později Lutherovi – rovněž zákonem přirozený ("zákon desatera přikázání buožího nám do přirození daného"), jehož konečným přeznačením je novozákonní "přikázání najvětších milování" (Jan 13,34 i Jan 4,11), přikázání nové, podmíněné činem Ježíšovy svrchovené lásky, poněvadž jen to "z smrti v život celivý, zdravý, svatý a věčný přináší" (1 Jan 3,14). V tomto smyslu vykládá Job 10,12: "život a milosrdenství dal si".

Vrcholem je výklad pokračující Jobovy řeči: "a navštěvání tvé ostříhalo mne" (10,12). Reflexe lidské hříšnosti a Božího zákona vede Bechynku v pavlovském duchu k pozoufání nad lidskými možnostmi, "že jest nám nelze doseděti bez zkázy".²⁷ Jediné platně střežící navštívení Boží je v Kristu, "jakož sám řekl, beze mne nic nemůžete učinit" (Jan 15,5), jediná spravedlnost člověka je z víry. Směle tedy Pavlem vykládá Joba.²⁸

Když pověděl nejpodstatnější, povolil Bechyněka řeči obrazu, aniž vybočil z tématu. Jako hospodyně otírá sýr, tak k Boží péči o člověka patří omytí křtem "z špiny přirozeného hřichu".²⁹ Opět, jako v případě zpovědi, zůstává Bechyněka opatrňě jen u základní výpovědi. Teprve v pozdějších pracích se znova ke křtu vrací. Shodně s Petrem Chelčickým horlí pro-

ti znevážení křtu jeho zesamozřejměním, proti "zlému křesťanstvu neřádnému a vždy majvic kněžstvu, že sú tak vše opustili, že sami súf tak ve všech věcech zlechčili", s velikým důrazem na povinnost duchovní péče o pokřtěné děti.³⁰

K nezbytným složkám prakticky každého písemného projevu utrakvistů, ať už kázání či traktátu, patřila apologie kříže, většinou spojená s výpadem proti katolíkům ("protivníci"), často i proti Jednotě bratrské ("pikharti"). Bechyněka podnikl tuto povinnost střízlivě, pokračujícím obrazem sýra, který dostatečně sytí jen s chlebem a nápojem. Klasický oddíl Jan 6, 56 ("kto jí má tělo a pije mou krev, má věčný život...") vykládá ve smyslu duchovním i svátoстném.³¹

Tak, jako sýr "snědení neujde" – dobrý je pokrmem člověka, zkažený domácích zvířet, je člověk vposledu pokrmem Bohu nebo dáblu. Obraz pokrmu se Bechyněkovi zalíbil natolik, že mu později věnoval zvláštní traktát s výkladem vzájemnosti: Bůh v Kristu sytící člověka, a člověk jako pokrm ústím Božím.³² Zde se však nadále přidrží výkladu Joba (10,15), aby dovodil, že od dob starozákonních lidé bezbožní, pokrm dáblův, mívají život a často i smrt mnohem lehčí než lidé Bohu věřní.³³ I tento motiv později rozpracoval se silným důrazem na úzkou cestu a "ouzkost církve Kristovy", kterou "Pán tak v slkrových příbytcích a oděvích chce sevřenu míti, u veliké ouzkosti chudoby, u veliké neustavičnosti".³⁴ Navazoval tak na tradici české reformace, která nepřipisovala s celým středověkem utrpení očišťující samoučelnost, zato chápala jeho svědeckou funkci.³⁵

Závěr spisu má tradiční formu tehdejšího kázání s výzvou k sebereflexi posluchačů – čtenářů. K závěrečnému citátu Joba (10,20-22), jehož básnická vize země temnot a stínů je dostatečně působivá, připojuje bez dalšího výkladu jen modlitebný dovršek.

Svou písemnou prací na téma, určené knězem Jakubem, prokázal vysvěcený utrakvistický bohoslovec dostatečně svou schopnost samostatné teologické práce. Vybočuje ovšem z představ, které si o pozdním husitství tvoříme na základě ostatní traktátové a zejména postilní literatury. Při vší stručnosti obsahově hutný projev Bechynkův mluví proti oboeonému názoru o vyčpělosti a strnulém zploštění utrakvistického bohosloví. Svým výkladovým přístupem k Písmu literárně nadaný kněz jakoby předjímal některé základní důrazy, které o padesát let později plně rozvine Martin Luther.

S reformátorem světového formátu měl neznámý český utrakvista společný existenciální metodický přístup k výkladu Písma. Lutherový mníšský zkušenostem a pokušením jsou v jistém smyslu analogická Bechynkova "pokušení zbožného mládence", jejichž sugestivní líčení mají nepochyběně autobiografické prvky.³⁶ Jakkoli u Bechynky, od útlého mládí zvlášt citlivého a zjitřeného v otázkách osobní zbožnosti, převládají ještě gotické mentalitní složky, přece i u něho je palčivá otázka po centru novozákonné zvěsti, kterou rozpoznává v milosti Boží v Kristu a ospravedlnění z víry. Svědčí o tom i traktát pro kněze Jakuba.

Závěrem možno shrnout:

1. Bechynkova zkouební práce není typická matolik, aby chom mohli zobecňovat poznatky o úrovni teologické výuky pozdního utrakvismu.

2. Brání však unáhleně třídícím a jednoznačným soudům, i kdyby rámcově platilo, že zatímco mladá Jednota bratrská plodně navazuje na teologicky nosné prvky táborství, pozdní utrakvismus svým situačním kompromisnictvím bohoslovecky chátrá.

3. Svědčí pro to, že bud byla christocentrická orientace české reformace, reprezentovaná zejména táborstvím a Petrem Chelčickým, matolik silná, že podnětně vystačila i pro

období stagnace, nebo že vposledu nezáleží na příslušnosti k tomu či onomu směru nebo tradici, když Duch otvírá Písmo jak a komu ráčí.

Poznámky

- 1 Podrobnější rozbor situace podává Frant. Šmahel, Počátky humanismu na pražské universitě v době poděbradské, Acta Univ. Carol. - Historica, 1960, s. 55-64.
- 2 Počty studentů a učitelů univerzity ve srovnání s evropskými soupeřkami, regionální a sociální původ graduovaných uvádí Fr. Šmahel, Miroslav Truc, Studie k dějinám University Karlovy v letech 1433-1622, AUG 1963/IV, s. 3-59. Odtud citát s. 17.
- 3 Monograficky Tomáš Kalina, Václav Křížanovský, ČČH 1899/V, s. 333-359. Rovněž V. V. Tomek, Dějepis města Prahy IX, Praha 1893, 233n; Z. Winter, Děje vysokých škol pražských, Praha 1897, s. 17.
- 4 F. M. Bartoš, Příspěvky k dějinám Karlovy univerzity v době Husově a husitské V, Německý bohoslovec husitský na Karlově universitě, Sborník historický IV, 1956, s. 65-70; F. Šmahel, Počátky humanismu, s. 69.
- 5 Datování zřízení Laudovy koleje do r. 1460, které má Zikmund Winter, Děje vysokých škol, s. 16; V. V. Tomek, Dějepis města Prahy IX, s. 199; Rud. Urbánek, Věk poděbradský III, s. 833, i F. Šmahel, Počátky humanismu, s. 56, opravuje správně F. M. Bartoš na r. 1450 poukazem na J. Teige, Základy městopisu pražského II, s. 794, č. 39, kde publikována listina, pokládaná za ztracenou.
- 6 Mezi direktory Laudovy koleje uvádí V. V. Tomek, Dějepis IX, s. 214, administrátora M. Pavla z Žatce, o němž Pavel Spunar, Literární činnost utrakvistů doby poděbradské a jagellonské, in: Acta reformationem bohemiam illustrantia, Praha

1978, s. 189-192.

7 Četné citáty soudobých pramenů uvádí Rud. Urbánek, Věk poděbradský III, Praha 1930, s. 836n.

8 Citát z edice Frant. Palackého, Starý letopisové čestí, Praha 1829, s. 275. O Martinovi z Počátek Pavel Spunar, Literární činnost, s. 193-194, rovněž F. M. Bartoš, Po stopách nejmladšího starého letopisce, Sborník historický X, Praha 1962, s. 71-92.

9 Citát z Palackého vydání, Starý letopisové čestí, s. 279. Pokus o identifikaci Antoška V. V. Tomek, Dějepis m. Prahy, s. 233.

10 Karel Sabina, Dějepis literatury československé staré a střední doby, Praha 1866, s. 778.

11 Sborník traktátů Jana Bechynky (neuberský) je uchován v knihovně Národního muzea (dále KNM), IV H 45, kde v příloze vydávaný traktát "Knězi Jakubovi dva sajry", citovaný někdy "O hříších smrtelných a božích přikázáních", je na fol. 26^a-34^b. Podpis na fol. 34^b: "kněz Jan od sv. Appolináříše, discipulus vester".

12 "já, jsa dítě... pomlčím" na fol. 26^b.

13 Předmluvu M. Matouše Kolína z Chotěřiny k "libellus supplex" (podání novoutraktivistických kněží Ferdinandovi I. r. 1562), citovanou jako "Vera narratio", vydal V. Chaloupec-ký, Pře kněžská z r. 1562, Věstník Král. čes. společnosti nauk 1925, kde zmínka o Bechynkově svěcení v Arménii na s. 136. Kolín udává chyběný rok 1499, který přebírá i literatura. Poněvadž se Bechynka podepisuje jako kněz už v traktátu, věnovaném panu Pešíkovi na Komárově, který zemřel 1470, je třeba datum svěcení posunout před tento termín.

14 O Načeraci pojednává A. N. Vlasák, Okres vlašimský, in: Bibliotéka místních dějepiscův, Praha 1874, s. 124-133; srov. také Klement Borový, Jednání a dopisy konsistoře katolické i

utraktivistické I, Praha 1868, s. 14, 17, 237, 301.

15 Soupis Bechynkovy literární činnosti uvádí Pavel Spunar, Literární činnost utraktivistů doby poděbradské a Jagellonské, Acta ref. boh. illustrantia, F. 1978, s. 186-189. Životopisná studie s edicí traktátu Prage mistica vyjde v téže ediční řadě.

16 Jan Bechynka, Knězi Jakubovi dva sajry, (srov. pozn. 11), kde citované na fol. 26^{a-b}.

17 Tamže, fol. 27^a.

18 "V nešlechetnosti počat sem, protože mě v hříších suci porodila máti má" - fol. 27^b.

19 Tamže, fol. 27^b.

20 Tamže, fol. 28^{a-b}. Ačkoli "přirozený zákon" podobně vykládá scholastická tradice, poučená Tomášem Akvinským (srov. Étienne Gilson, Le Thomisme, Paris 1945, s. 371n), opírá se Bechynka o Cicerona: "V našich duších jsou totiž od narození semena ctností, a kdyby tato semena měla možnost vyklíčit a vyrůst, sama přirozenost by nás dovedla k blaženému životu" (Marcus Tullius Cicero, Tuskulské hovory III, 1/2, v překladu V. Bahníka, Antická knihovna, Praha 1976, s. 120).

21 Knězi Jakubovi dva sajry, fol. 28^b.

22 Tamže, fol. 30^{a-b}.

23 Součásti pokání (contritio cordis, confessio oris, satisfactio operis) vyjadřuje jako "víno skroušení a pokání, a vymetení červů hříčů skrze to a zpověď" - fol. 30^a.

24 Radikální stanovisko táborské ("Soukromá ušní zpověď není prostě k spásce nutná") srov. Mikuláš z Pelhřimova, Vyznání a obrana táboru, ed. A. Molnár, F. Dobiáš, Praha 1972, s. 81-83. Konservativní stanovisko Jana Rokycany vysvětluje Amedeo Molnár v úvodní studii, s. 24; jinak Fr. Šimek, Učení M. Jana Rokycany, Praha 1938, s. 250-260. Pochopení Chelčického, blízké táborskému, srov. úvodní studii A. Molnára k edici Petr Chelčický, Zprávy o svátostech, Acta ref. boh.

illustrantia, Praha 1980, s. 11, a vydání vlastního textu Chelčického Milanem Opočenským, tamže, s. 41-49.

25 Podrobnější rozbor vlivu Chelčického na Bechynku v připravené studii o Bechynkově a edici traktátu Praga mística pro další sešit Acta ref. boh. illustrantia.

26 Knězi Jakubovi dva sajry, fol. 31^a.

27 Tamže, fol. 31^b.

28 "Ale že přidává 'a navštěvování tvé ostríhalo mne', tu zavírá, že najvíce vírou milý a spravedlivý živ jest..." (ř 1,17), tamže, fol. 31^b.

29 Tamže, fol. 32^a.

30 Citát je z dlouhé pasáže o závazku křtu v Bechynkově spisu "Traktát o viděních a pokuseních zbožného mládence...", KNM III H 8, fol. 109^b-112^b. Blíží se svým pojetím Chelčickému, jehož výklad křtu ve Zprávách o svátostech (pozn. 24), s. 17-29.

31 "... leč přijme k sobě živý chléb a nápoj, totiž Krista skrze víru duchovní u velebné svátosti oltární" - fol. 32^{a-b}.

32 Tak koncipovaný Bechynkův traktát "Děkování z večeře Dorotě Réhové", ve Sborníku traktátů Jana Bechynky, KNM IV H 45, fol. 48^a-65^a.

33 Knězi Jakubovi dva sajry, fol. 33^{a-b}.

34 Citát je z raného Bechynkova spisu, silně ovlivněného Chelčickým, věnovaného panu Pešíkovi na Komárově "O pokoji církve v Čechách", KNM IV H 45, fol. 34^b-48^a. Citované na fol. 42^a,

35 Srov. Amedeo Molnár, Valedenští, Praha 1973, s. 193n.

36 Pozoruhodný Bechynkův "Traktát o viděních a pokuseních zbožného mládence" (KNM III E 47 a ve zkrácené verzi KNM III H 8) by zasluhoval zvláštní pozornost.

Knězi Jakubovi dva sajry

26^a Poctivému knězi Jakubovi, načeradskému faráři, otci mému v Pánu milému spasitelné pozdravení vzkazují, kteréhožto vás žádati a žízniti sem shledal po vzkazování, jímž ste mi vzkazovali, velejíc, abych vám něco napsal na hřichy smrtedlné a na buoží přikázání, v jichžto ostríhání a varování netoliko zdraví, ale i spasení záleží.

A abych to mohl, co stě rozházali, učiniti, poslali ste mi také thema, to je základ aneb exemplář - dva sajry, jeden celivý a druhý zkazilý. Kteréžto sajry s vzkazováním o psaní na přikázání buoží a na hřichy když sem srovnal, porozuměl sem, že ste mi ty sajry poslali, abych je naučil vám mluviti, ještě je to nepodobněji, nežli oslici Balámovu naučiti mluviti. A přesto, poněvadž je psáno, že budou-li děti mláčeti, kamení budou volati, protož já poň jsa dítě, neumějíc toho, což chcete, mluviti, pomlčím.

Ale poslechnu, co tyto dva sýrové ke cti a k chvále buoží a k naučení našemu volají v kněhách Jobových, řkouc: "Rozpomeň se, Pane, že jako mléko vydojil jsi mne a jako sajr jsi mě syřil, koží a tělem voděl jsi mě, život a milosrdenství dal si mi, a navštěvování tvé ostríhalo ducha mého. Budu-li nemilostivý, běda mně, pakli spravedlivý, nepozdvihnou hlavy mé, nasycen jsa trápsním."

Z té řeči jest zřejmo, že jest člověk stvořen jako sajr. Což tehdy snad díma: A poněvadž jest tak, tehdy pán Boh našimi hřichy jest vinen? Však kdyby do sajra syřiště smrdutého bujného telče a neb berana s žaludku nepřiložili, sajr by se nezkazil, ani červy rozlezl. Tak kdyby člověk syřištěm hřichu nebyl počat, nemohl by se hřichy zkaziti. Jakož psáno: "v nešlechetnosti počat

sem, protože mě v hříších suci porodila mati má." K tomu ne já, ale podobenství sajra mluví, že kdyby do mléka vydojeného syřiště nepřičinili, sajr by nemohl být. Tak kdyby rodičové hřichu snětí neučinili, člověk by se nenařodil.

Mluví i to podobenství sajra, že ten, kdož syřiště do sajra přikládá, že též i soli přikládá a přisejpá, aby přemohl syřiště, aby se nesmradilo. Tak pán Stvořitel, ačkoli jest stvořil nás a dal se nám v hřichu počíti, ale však jest i soli přirozeného zákona neobmeškal v nás vsypati, kterýž by nám hřichy jste nedal zkaziti. Jakož psáno, že pohané od přirození ty věci, které sou zákona, plní. A též pohan Cicero zná se k tomu, řka 3. lib. Tuscu.: "Souť semena v smyslech našich, jimižto kdybychom dorostli, samo by nás | přirození k blahoslavěnému životu přivedlo." A protož tehdy hle to podobenství sajra vymlúvá pána Stvořitele, jenž jest nás v tvořidle vzkřísil, že naší zlostí a zkázou on vinen není. Ani hospodyně zkázou sajra nebývá vinna, když neuskoupí se ho vosoliti, jako sluší. Než sajr vinen bejvá a přisouzen sviním.

Neb zlý člověk k zkazilému a zčervilému sajru jest podobný takto: neb lakomec jest takový před Buohem a smrdutý jako zapářilý sajr, neb své zbuoží paří v zedušité truhle, | aneb v zemi pod kamenem, nedada mu ani vyvětřiti mezi chudé, vždy jen nadraho chová, až se mu ztuhne. Jakož jest přísloví, prej, tak jest skoupy, raději zsmrdati, než by jiným dal.

Jiných pak jest hřichův v červích sýrových nám se ozývá, totižto takto: pajcha vskoku červův, neb člověk tak jako červík vždy se vysoce nosí a zpíná. A tohož věc na znamení v Izaiášovi v 13. kap.: Pod pyšného Lunicera červ podstřen jest. Smilstvo se zjevuje v položení červíkuov, jenž se jich tak spěšně nezčislý počet |

29^b zplodí v sajru. Ba i hněv se podobá červíku, poněvadž David zuřivý a vražedlný v knihách Královských 23. kapitole červíku drobnému vrtavému přirovnává se.

Lakota též na červících, jenž souc tak malí, tak veliký sajr zžerou, se znamenává. Závist pak též jest červu podobná, neb vnitř hryže potajemně člověka jako červ sajr a jako peklo dábla. A toť miní ono písmo, jenž praví: "Oheň jich nezhasne a červ jejich neumírá." Lenost se dobře znamenává skrze červa, jenž žádné nohy ani křídla nemá k ryčnosti, co | jen sebou bezděk metce. Spolkem nám pak ti všichni červíkové mluví to, že tak velmi člověka kazí a vošklivějí pánu Bohu i lidem jako červové ústím lidským.

Ale že pak i to se přihází, že zkazilý sajr, vypudíc z něho červy, v něm rádi jíme. Toť nám hovoří, že pán Buoh člověka pro hřichy sobě nevoškliví, dá-li v se vína skroušení a pokání nalíti, a vymece-li skrze to a zpověd z sebe ty červy hřichuov. A nadto pro tělesné shnítí a sčervivění pána Buoh člověka nevyvrá tí z oust svých. Příklad toho obého na Jobovi, kterýž jest byl sčervivěl a červům sestříčka přezděl a hnis jako zkazilý z sebe strouhal. A když jest v se víno skroušení, pokání a trestání dal vlití, umoření sou v něm ti červi, o nichž sobě stejskal v 3. kapitole, řka: "kteríž mě žerou nespí", totiž hřichové a dábli. Avšak pán Buoh jest ho sobě nezušklivil, ale ochutnal víc, víc než prvé, dokudž jest byl celivým, žádným červíkem polubení neprolezlý ani zvrataný. Jakož jest psáno, že kde se byl rozmohl hřich, tu se rozmohla zase a přemohla milost buoží.

31^a Celivý pak sajr druhý nám to mluví, že člověk ten, kterýž zákon desatera přikázání buožího, nám do přirození daného, naplní, že ten bude trvalý, živý a zdravý, i Buohu milý, jako celivý sajr. Jakož psáno stojí v tom

rozumu, že kdož naplní je, že živ bude v nich. A jinde Baruch v též rozumu nazývá je knihy přikázání života. Též také naplnění dvou přikázání najvětších milování podle kanoniky svatého Jane z smrti v život celivý, zdravý, svatý a věčný přenáší.

31^b A toť se obé pod krátkostí míni v textu svrchu dotčeném Jobovu, | kdež praví: "život a milosrdensví dal si", totiž přikázání života milosti a lásky, jímž bych mohl při celivosti a nevinnosti a trpělivosti ostatí a setrvati. Ale že přidává "a navštěvování tvé ostříhalo mne", tu zavírá, že najvíc vírou milý a spravedlivý živ jest a při celivosti trvá, kteráž se skrze navštěvování rozumí.

32^a Neb vierou s námi jest pán Buoh, vierou ho k sobě přitřháme věříc, že jediné, leč k nám, k svému stvoření, jako hospodyně k sajru bude přihledati a nás stréci, že jest nám nelze doseděti bez skázy, jakož sám řekl: "Beze mne nic nemůžete učiniti." A protože věříme, že vždy nás navštěvuje | a vždy ostříhá, jakož jeden věrný řka: "Spatřoval sem Pána vždycky, neb jest mi po pravici, abych se nepohnul."

Věříme i tomu, že jako dobrá hospodyně sajr otírá, tak nás otírá a opláká křtem svatým z špiny přirozeného hřichu, jenž se potí z nás skrze žádosti zlé.

32^b Slušít i to věděti, aby pak nejlepší sajr byl a nejcelivější, neb nejzalitější vínem zkazilý, že chuti žádné ani pužitečné sytosti dostatečné nemá bez chleba a nápoje. Tak i my lidé buďto kající nebo nevinní, leč přijmem k sobě živý chléb a nápoj, totiž Krista skrze víru du | chovní u velebné svátosti oltářní, nemůžem v život pána Spasitele vtěleni býti a snědeni v uonom rozumu, jenž praví: "Kto jí má tělo a pije mou krev, má věčný život a ve mně přebývá a já v něm." Z toho jest zřejmo, že protivníci, jenž nepřijímají nápoje, by nej-

lepší byli, přesedačový pokrm Buohu. Pikharti pak sú, by nejlepší byli, jako sajr bez chleba a bez nápoje nedýlý.

33^a Nemohúť se učiniti neslyše i toho rozpravení těch sýrův, jenž svým nám příkladem rozprávějí. Jako sajr dobrý lidé jedí a zlý svině | a psi, tak že žádný snědení neujde, zlý ani dobrý člověk. Zlý od dábla a dobrý od Bucha. A toť míni ten sajr, jenž v osobě Jobově v svrchu předevzatém textu rozpráví řka: "Budu-li nemilostivý, běda mně jest, pakli spravedlivý budu, nepozvedu hlavy, nasycen sa trápením."

33^b Avšak ačkoli obojí snědení bývají, ale od dábla snáz než od pána Stvořitele. Jakož lidé tuze žvou a víc sajr, než jej snědí, ale svině jedinou kousna, až hned pohltí oblo. Tak čert své oblo vidí se požerati, ty totiž, kteříž v štěstí a v rozkošech tohoto světa lehce umírají. | Ale kteří sou dobrí a hodní oust buoží, v mnichém trápení živi souc, s velikou nesnázi sou umírali i umírají v ouzkostech, v lkaní, v mučednictví, jako sajr mezi břitkými zuby. Mají pak i nad toto zlé, že onino zlí v dábla mrtvého, ale tito se vtělují v Buoha živého, stvořitele svého. Jakož jest ač týž, ale poctivému sajru snědenému býti od lidí věčných než od hoved povětrných.

34^a Toto nám z hlesu těch sýrův mluvících v osobě Jobově slyšice, slušít nám pomyslit, jací sme sýrové, celiví-li či zkazili. | Jsme-li celiví, slušít nám se zkázení vystříhati s velikou pečlivostí, plníc buožská přikázání a pána Spasitele za ostrahu žádati a prositi ustavičnou modlitbou. Fakli sme zkazili a zčervivěli, slušít nám ty červy hřichuov skrze zpověď vymietati a vína skroušení lkačícího v se vlévat i k tomu času žádati s Jobem, a vypůjčovati řkoucí Pánu - Stvořiteli: "Ponechejž mě, ať maličko popláči buolesti mé, doka-

34^b vadž nevodejdu do země tmavé, omráčené mrákotou smrti, do země býdy a temnosti, kdež jest stín a žádného řádu, ale věčný strach přebývá." Od něhožto rač nás zachovati nejjasnější Stvořitel svým milosrdenstvím na věky věkův. Amen.

Kněz Jan od svatého Appolinaříše,
discipulus vester.

Výkladové poznámky

26^a načeradskému faráři: Kněze Jakuba nelze bliže identifikovat. Načerac patřil od 1442 rytířům Trčkům z Lípy. Farní kostel Petra a Pavla (připomínaný už 1184) byl od husitské revoluce do r. 1624 spravován utrakvistickými faráři. Srov. pozn. 14.

26^b cělivý: někdy "cělivý" - neporušený, zdravý
oslici_Balámovu: Nu 22,28-30

kamení_budou_volati: Lk 19,40

poň: zkrácené "poňaž" nebo "poněvadž"

Rozpomen_..._trápením: Job 10,10-15

27^a těhdy: tedy

telče: telete

27^b v_něšlechetnosti_..._má: Ps 51,7

28^a poháně_..._plní: Rím 2,14

Cicero_..._přivedlo: Marcus Tullius Cicero, Tuskulské hovory III, 1/2, v překladu V. Bahníka, Antická knihovna, Praha 1976, s. 120

- 28^b tvořidle: nádobě na formování sýra
- 29^a V_Izeiášovi_v_13... jest: volně podle Iz 14,11-12
- 29^b David_..._přirovnává_se: nejspíš volná kombinace 2 S 22,38-43 a Ps 22,7
- ohen_..._neumírá: Mk 9,46
- 30^a bezděk_metece: bezděky zmítá
- 30^b nevyyvrátí_z_oust: srov. Zj 3,16
- Jobovi_..._strouhal: Job 7,5 17,14 2,8
- v_3._kapitole_..._nespí: volně Job 3,26
- kde_se_byl_rozmohl_hřich_..._milost: Ř 5,20
- 31^a psáno_stojí_..._v_nich: Lv 18,5
- Baruch_..._života: Baruch 4,1 (Tato kniha jest přikázání Boží a zákon zůstatávající na věky: jehož kteří se drží, všickni přijdou k životu, kteří pak jej opouštějí, zemrout.)
- 31^a kanoniky_sv._Jana_..._přenáší: J 13,34 a 1 J 3,14
- 31^b život_..._dal_si: Jb 10,12
- navštěvování_..._mne: Jb 10,12
- vírou_..._živ_jest: Ř 1,17
- beze_mne_..._učiniti: J 15,5
- 32^a Spatřoval_..._nepohnul: Ž 16,8 Sk 2,25
- 32^b Kto_jí_..._v_něm: J 6,56
- přesedavý: nechutný, protivný
- 33^a Budu_li_..._trápením: Jb 10,15
- žvou: žvýkají
- oblo: vcelku, najednou, hltavě
- 34^a Ponechejž_..._přebývá: Jb 10,20-22